

Problémy hospodářské politiky.

Dr. Antonín Basch.

Na konci války je u nás hospodářská anarchie, úplná demoralisace, průmysl, pokud nepracoval pro válečné potřeby, stál, průmysl bez surovin, inflace papírových peněz, obrovské zadlužení. Za takových poměrů vznikl náš stát a naše samostatná hospodářská politika.

V ústředních mocnostech vše podřazeno bylo válečnému cíli, ovšem i hospodářský život, ve všem zavládlo heslo »durchhalten...« Příklad, že stát zasáhl v hospodářský život, vznikl pojem vázaného hospodářství válečného, jež nemá daleko k hospodářským poměrům v uzavřeném hospodářství městském doby 14.—18. století, aneb poměrům v některých státech za válek napoleonských. Opatření křížilo se s protiopatřeními, bez plánu, podle nouze a potřeby, až se rozvrátilo úplně ústrojí hospodářského života.

Ve vázaném hospodářství stát přistupuje ke každému hospodářskému zjevu, zkoumá, aby jej převrátil, neodpovídá-li jeho mravnímu nebo politickému cíli. Rozkazy nebo zákazy jsou tu malým prostředkem, postátnění prostředkem velkým, jenž musí se všude osvědčiti.

Stát násilně zasáhl do hospodářských poměrů, nedbal hospodářského vývoje, faktická moc projevená formálně právními předpisy postavila se proti hospodářským zákonům i směrnicím. Jest *petitio principii*, pokud dá se hospodářský život ovládati normami, směřujícími proti jeho zásadám a základům resp. pokud by takové ovládnutí bylo a mohlo býti prospěšné. Vzniká otázka: Jest silnější vnitřně norma právní aneb předpis života hospodářského? V tomto boji vznikalo kolísání, vznikl vnější zmatek i vnitřní rozvrat postižených jedinců. Zprvu právo oponovalo s pomocí různých hesel, ale v konečném chaosu hospodářské pravdy nabývají vrhu.

Mezi důsledky vázaného hospodářství patří též vyřazení samostatného obchodu. Postupně většina zboží stala se předmětem státního obhospodařování, obchodníci zbaveni zaměstnání, jež provozovali po celý život. Hospodářský život zvláště v Německu se zmechanisoval, poněvadž odňat mu byl prvek pružnosti, element vyrovnávací. Vzniklo hospodaření, pro něž Mises razil slovo »*Verwaltungswirtschaft*«. Poměry ve státech ústředních byly neutěšené, vznikla nouze, tíseň, s nimiž jde ruku v ruce lichva. Ale

úřady a zákonodárci nedbali vnitřních příčin tvoření cen, nedbalo se, že stát násilím zasáhl v přirozený běh věcí, vzala se šablona, již v době neprostého nedostatku mělo se zamezení stoupání cen. Úředně stanovené ceny předpokládají též disciplinovanost obyvatelstva, úplnou poctivost a svědomitost, vědomí, proč mají se nésti oběti, vůli dosáhnouti obětmi určitého cíle. Těchto předpokladů nebylo u nás, z části byly v Německu, kde ze začátku vázané hospodářství docílilo též větších úspěchů. Lichevní zákony nemohly pomoci, ale obchod stal se naprosto odiosním, stotožňován s lichvou a s obchodem nesolidním. Též některé ne právě nejvyspělejší kruhy socialistické měly zadostiučinění, že dosavadní řád hospodářský vedl prý k válce, ve které pak nestačil, sám sebou trpěl a musil sáhnouti k ústřednám, ke kulminaci vázaného hospodářství, k prostředkům blízkým socialistickým cílům.

Jest jen důsledkem těchto poměrů, že poklesl duch solidní a zdravé podnikavosti a samostatnosti, že ustoupila opravdová dynamičnost, ferment hospodářského života.

Hospodářských zmatků bylo využito u nás k politické agitaci, hodilo se to jako revoluční prostředek. Ukazovalo se na neschopnost vlády, hospodářské příčiny zatajovány, zveličován vývoz z našich zemí, štváno bylo na vše možné i nemožné. V lid vnášela se hospodářská politika, nevykládána mu však důvody hospodářskými, nýbrž všemožně zkreslována. Tento vliv massy potrval však i po převratu, politické strany pro své cíle ho využívaly, poškozující samostatné vedení hospodářské politiky.

Národní hospodářství takto rozervané mělo se převést v klidnější stav. Není tím myšlen hospodářský stav předválečný; bylo jasno, že hospodářská struktura mírové doby po všech politických, hospodářských a zvláště sociálních převratech se nevrátí, ale stejně jasné bylo, že hospodářství válečné nemůže býti podkladem normálního hospodářství, a proto co nejrychleji likvidovat a to pokud možno bez bolestí a otřesů. To jest úkolem přechodního hospodářství, úkolem velmi těžkým, ztíženým ještě naší speciální situací. Vznikl nový státní a i hospodářský celek. Hospodářská politika jest určena různými složkami, je determinována hospodářskou státní strukturou. Jinou strukturu měla bývalá monarchie, jinou náš stát. Přes to stejnorodé jsou Čechy, Morava i Slezsko, tvoří historicky souvislý celek, ale komplikace nastala připojením Slovenska, které hospodářsky značně determinováno jest Maďarů, majíc i různé hospodářské podmínky, což objevilo se při mnohých opatřeních a v mnohém se hospodářsky na Slovensko zapomínalo.

Čistě hospodářská politika ustoupila v počátcích samostatnosti úvahám i činům politickým. Hospodářské osamostatnění nedalo se tak rychle provést, jako státní, byly tu příliš složité nitky, potřebující k roztrhání delšího vývoje. Ovšem nedbalo se determinace našich hospodářských podkladů a politické i citové momenty volaly hned zprvu k orientaci na západ, k dohodě.

Lid, massa čekala okamžité zlepšení tísnivých poměrů a populární národní hospodářové ji v tom utvrzovali, slibující pro nejbližší dobu všeho hojnost a láci. Volalo se všude po odbourání mezd a cen. Zapomnělo se, že po válce bude všude nedostatek zboží, nouze o suroviny, po kterých ve snaze uvést v chod zastavenou výrobu bude velká poptávka, že poptávka požene ceny do výše, k čemuž připojí se vlivem vzrůstu jeho moci zvýšené požadavky dělnictva, zvýšené státní dávky a v celém světě snaha dohoniti, co snad ztraceno válečným odříkáním. Ještě dnes nejsme na vrcholu cenové křivky. Vzpomeňme, jak poškozen byl obchod různými u nás protidrahotními akcemi, nedbajícími hospodářských postulátů.

Strádající a znervosnělý lid byl úrodnou půdou různým heslům a hlásaným ideám, byla obava, aby nevníkl k nám bolševism. Proto bylo třeba co nejrychleji zlepšiti zásobování, dovážeti hojně potravin, aspoň zdánlivě zmírniti drahotu a hrot nebezpečí ulomiti nakvap sociálními reformami. Též tyto momenty bránily důsledné a záměrné obchodní a průmyslové politice.

Velikou překážkou dále byl pokles valuty. Po prospěšném osamostatnění naší měny začalo se opět s nápravou měny. Do naprosto rozháraného hospodářství přišlo se ihned s plánem nápravy valuty, čemuž ostatní mělo ustoupiti. Po nápravě valuty teprve náprava hospodářská. Následek zaměněn s příčinou. Valuta jest výrazem stavu národního hospodářství. Jen hospodářský život v plném chodu a v práci povznese měnu a jen takto podložená měna jest měnou reální a solidně založenou. Jak pod těmito hesly trpěla zvláště obchodní politika, bude dále zmíněno.

»Hledati kupce a prodavače«, mělo býti vůdčím motivem. Uvésti v chod, kde možno pracovati, bez ohledu na valutu. Hospodářský život si pomůže sám, a až je poněkud v chodu, možno s úspěchem dělati valutní politiku.

Jedno bylo od začátku jisté, že jsme státem průmyslovým a vývozním, a tím měla se řídit zahraniční obchodní politika, která ovšem namáhavě musela a musí se probíjeti k jí patřící samostatnosti.

II.

Vázané hospodářství přešlo i do nového státu, zůstaly ústředny a různé komise, k nim přibýly jiné více či méně potřebné, zůstaly i maximální ceny a lichevní zákony. Účelem těchto opatření měl býti přechod přes nejhorší dobu, aby ceny oficiálně nízké překotně nestoupily. Trvání různých těchto institucí mělo se omeziti na dobu co nejkratší. Ale postupem doby politické strany ovládly různé ústředny, a socialisté, kteří dělají politiku konsumentů, zastávají se existence ústředí, vidouce v nich prostředek k udržení nízkých cen. Někteří hledí na tento modus jako na přechod ze socialismu válečného k mírovému. Ale třeba tu zdůrazniti, že jedná

se v uvedeném případě o socialisaci konsumu a nikoli o socialisaci produkce. Proto též trvání ústředěn přes potřebu jest nezdravé a protismyslné. Nelze přece z hospodářství, jež v celku založeno jest dosud na volném působení hospodářských sil, vyjmouti určitou část a spravovati ji mechanicko-byrokratickým způsobem!

Zůstala i též nemálo vlivem politických stran tendence proti obchodu. Jak jest však možno vylučovati obchod ve vnitřním hospodářství, když jsme přece státem eminentně vývozním, státem, jehož budoucnost jest v nejrozsáhlejších mezinárodních obchodních stycích, kde nelze obchodovati administrativním způsobem státním, kde třeba soukromé rychlosti, podnikavosti a samostatnosti. Jak můžeme vychovati zdatné obchodníky pro mezinárodní styky, když uvnitř tendence základní jest proti obchodnickému stavu!

Vázané hospodářství má brániti vzestupu cen. Ceny určují se libovolně nařízením. Hodnota statků v hospodářském životě jest dána různými momenty — na př. nabídkou a poptávkou, náklady produkčními a reprodukčními a j. Hospodářský život spontánně vytváří ceny — ze zdola nahoru. Zde však tvoří se ceny autoritativně bez podložení hospodářskými položkami.

Tím se hospodářský život dále revolucionuje, neboť takto upravuje se cena jenom části potřeb. Hodnoty statků, úkonů i potřeb jsou ve vzájemné pevné relaci. Tyto relace byly porušeny a přetřhány válečným hospodářstvím. Třebas jest nepochybné, že nevrátí se už relace předválečné, přece, máme-li dojíti normálních poměrů, třeba jest znovuvytvořiti pevné relace nové. Hospodářský život jest jednotný organismus, který jednotně pracuje, kolečko zasahá v druhé. Vyjme-li se násilně část, zastaví-li se, nebo jinak pohybuje, přestává fungovati celý organismus. Tak i zde. Jest uznati, že třeba postupně jen přecházeti k normálním poměrům, že musí býti při tom dohled, ale všechna opatření musí se díti ve směru vývoje a ne proti vývoji. Ve směru vývoje značí tu — návrat k normálnímu hospodářství, uvolnění vnitřního obchodu, a tento návrat právě se znemožňuje a oddaluje jednostrannými cenovými opatřeními. Ceny určuje a má určovati světový trh a volný a úspěšný obchod mezinárodní není dobře myslitelný za vnitřní vázanosti. Zdravá podnikavost je vázána a účelu se nedosahuje. Bude snad jednou možno docíliti, oč usiluje socialismus, aby vyloučen byl z hospodářského života kalkulační prvek, jako hlavní znak kapitalistického hospodářského způsobu, ale dnes musíme počítati s dosavadním základním systémem, s člověkem, jak jest, s jeho hospodářským egoismem, a podle toho dělati hospodářskou politiku.

(Dokoučení.)